

verbode Imprimerie.

E dit C Van Cortenbergh fils.

Prentkaart met een afbeelding van de drukkerij van Averbode, ca. 1910 (Averbode, Abdijarchief)

Averbode, een uitgever apart

Hans Mortelmans, Amsab

Voor mij ligt het 548 pagina's tellende boek over de historiek van de uitgeverijen van Averbode. Een indrukwekkend volume waarvan alleen al de omslag bij vele volwassenen een gevoel van weemoed zal oproepen. Welke dertigplusser kent immers niet *Rikske en Fikske, Zonneland, Vlaamse Filmpjes...* Beelden en personages die in het collectieve geheugen van Vlaanderen zijn gegrift en ieders kindertijd in herinnering brengen. Confronterend ook, het besef hoe beperkt de horizon van de parochie- en schoolbibliotheken in de jaren zeventig nog was.

Maar nostalgie was niet de motor van het project. Doel van de publicatie was, zoals de titel aangeeft, aantonen hoe de abdij als uitgever in een steeds veranderende maatschappelijke realiteit kon blijven groeien dankzij een eigenzinnige religieuze modernisering die haar een aparte plaats in het uitgeverslandschap bezorgde. Omdat daarover nog geen bronnenonderzoek was verricht, startte KADOC een multidisciplinair onderzoeks- en publicatieproject. Rita Ghesquière ondersteunde het project vanuit haar kennis van de jeugdliteratuur en Patricia Quaghebeur (KADOC) coördineerde het geheel. Met steun van het FWO kon Liesbeth Vercammen worden aangetrokken die stof leverde om de uitgeverij te kaderen in een Vlaams-Nederlands comparatief perspectief.

Reeds in het eerste deel, nadat de geschiedenis van de Norbertijnenabdij geschetst is, worden zwarte bladzijden opengeslagen. De onderneming in de schaduw van een abdij verliep immers niet altijd vlekkeloos. De uitgeverij was een nieuwe vorm van apostolaat met als doel de bredere volksklassen te initiëren in het geloof en te socialiseren volgens de christelijke maatschappijvisie, en dit via nieuwe inhoud en vooral via nieuwe media. Met de bloei die de uitgeverij vanaf 1920 kende, nam tegelijk ook de schuldenberg toe. Koortsachtig zoeken naar meer inkomsten door drukopdrachten voor derden te aanvaarden vergrootte enkel de bedrijfskundige chaos. De 'affaire Rex'

Bij de Roodhuiden, een boek van John Flanders, huisauteur van Averbode die ook de Vlaamse Filmpjes naar een hoogtepunt voerde (KADOC Leuven)

was hiervan een klassiek voorbeeld. Uit economische noodzaak had de abdij ook drukwerk van de Éditions Rex, de uitgeverij van Leon Degrelle, aanvaard, maar die liet een pak onbetaalde facturen achter. Zijn boekenstocks werden aangeslagen en een deel van de romans konden nog door de abdij worden verkocht.

Reeds voor de Tweede Wereldoorlog brak een periode van pijnlijke saneringen aan en werd de ondernemingsdrift van de geestelijken aan banden gelegd; tot de uitgeverij in het begin van de jaren zestig langzaam uit de financiële put geraakte. NV Altoria bleef tot in 1993 een verlieslatende uitgeverij maar kon door de drukopdrachten overleven. De uitgave van periodieken, tot 1992 onder de naam Goede Pers, was steeds financieel gezond.

Het religieus apostolaat waartoe de uitgeverij zich geroepen voelde, wordt zeer uitvoerig behandeld in het tweede deel van het boek. De hoofdstukken over de Maria-devotie en de Eucharistische Kruistocht zijn veel boeiender dan de titel doet vermoeden. Deze twee bewegingen hadden een enorme invloed op de Kerk en kneedden het dagelijkse leven van katholiek Vlaanderen.

Tegen de achtergrond van een heropbloeiende Maria- en H. Hartdevotie ontstond rond 1850 in Frankrijk een nieuwe cultus, de verering van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart. Die cultus werd kracht bijgezet door de dogmaverklaring van de Onbevleete Ontvangenis in 1854 door paus Pius IX. De verspreiding van de heroplevende Maria-devotie was geheel geschoeid op de leest van de massaconsumptie: overal werden kapelletjes gebouwd en neogotische Maria-altaren opgericht. De tijd van de plaasteren heiligenbeeldjes, schapuliertjes en bidprentjes brak aan. Ook in de abdij van Averbode werd in 1877 een beeld van O.L.V. van het Heilig Hart ingewijd en een broederschap opgericht ter verspreiding van de devotie. Omdat het ledenaantal van de broederschap snel toenam, had de abdij eind 19e eeuw nood aan een eigen drukkerij voor haar ledenblad en haar publicaties. Jan De Maeyer merkt in het besluit op dat de abdij koos voor de meer op de volksmassa gerichte Heilig-Hart-cultus en niet voor de ultramontaanse en sterk antimoderne devotie van O.-L.-Vrouw Onbevleete Ontvangenis, en dat weerspiegelde zich ook in haar uitgaven.

Na de Eerste Wereldoorlog ging de abdij zich profileren op een nieuw apostolaatsdomein, de Eucharistische Kruistocht. Die had tot doel de praktijk van het nuttigen van de Heilige Hostie terug gangbaar te maken. Paus Pius X achtte het wekelijks, of nog beter dagelijks, nuttigen van de hostie het beste tegengif tegen de dagelijkse zonden. Hij bracht ook de leeftijd van de eerste communie van 14 naar 7 jaar. Precies deze leeftijdsgroep werd het doelpubliek bij uitstek van de Eucharistische Kruistocht (EK). De abdij van Averbode werd de Belgische spil van de EK. Over het hele land werden er regionale kernen opgericht met een zeer elitair karakter. De nadruk lag op zelfdiscipline en de wekelijkse of dagelijkse communie. Voor de niet-uitverkoren jeugd bestonden er gewone communiebonden. Pater Basiel Vanmaele installeerde rond 1920, met pauselijke goedkeuring, het secretariaat in de abdij. Maar de charismatische bezieler

van de beweging zou Priester Poppe worden die met zijn eucharistische methode school maakte. Het in Vlaanderen overbekende tijdschrift *Zonneland* was oorspronkelijk het orgaan van de Eucharistische Kruistocht, met als logo een groep kinderen die als kruisvaarders door Vlaanderen trekken. Steeds meer speciale afdelingen zagen het licht, zo ook een EK voor de arbeidersklasse, tegen de zedeloosheid en de invloed van het socialisme. Na 1930 was de beweging over haar hoogtepunt heen en werd ze overschaduwd door de jeugdbewegingen van de Katholieke Actie en de in 1941 heropgerichte Chiro. In 1968 werd de beweging opgedoekt en onder impuls van pater Harry van Pelt omgevormd tot de Werkgroep voor Levensverdieping. In het elan van het concilie bracht hij een groep Vlaamse en Nederlandse theologen samen die met hun progressieve kerk- en theologische visie de basis legden voor een nieuw religieus boekenfonds.

Nog een andere thematiek zou het profiel bepalen van zowel de tijdschriften als het boekenfonds van Averbode: de missies. Het missiewerk paste als geen ander in de EK, en de abdij werkte de beeldvorming van de zieltjes winnende missionaris en de primitieve zwarte sterk in de hand, ook al werd reeds in de missie-encycliek van 1926 gepleit voor missiewerk door lokale geestelijken. Ook het jeugdboekenfonds vaarde wel bij de missiethematiek, omdat deze kon ingepast worden in spannende avonturenverhalen voor de jeugd. Tot 1930 waren de boeken over vreemde culturen bijna uitsluitend missieverhalen.

Waar in het begin vooral met vertalingen van buitenlandse Jezuïetenauteurs werd gewerkt, ontstond langzamerhand een authentiek Vlaams fonds. Commerciële en tegelijk ook artistieke successen waren *De Waanzinnige kluisenaar* door Caritas en *Spoken op de ruwe heide* door John Flanders. Deze laatste, die ook de *Vlaamsche Filmmpjes* naar een hoogtepunt voerde, was één van de vreemdste verschijningen in het literaire landschap van de abdij. Na zijn gevangenschap wegens fraude begon hij uit geldnood aan een literaire carrière bij Averbode. Hij kon het zeer goed vinden met de mentor van de jeugdbladen, pater Daniël De Kesel, alias Nonkel Fons. Over de zowel vriendschappelijke als pragmatische relatie tussen de vrijdenker en de geestelijke komen we weinig te weten, behalve dan dat ze beiden hielden van whisky en sigaren.

Daniël De Kesel was een halve eeuw lang hoofdredacteur van de jeugdtijdschriften. Hij slaagde erin de bladen te moderniseren, onder andere door de introductie van het stripverhaal, maar vanaf de jaren zeventig begon zijn aanwezigheid contraproductief te werken. Pas na zijn gedwongen ontslag in 1984 kon een jonge redactie een nieuwe wind laten waaien. Norbert Vranckx was reeds een aantal jaren eerder gestart met de opbouw van een kwalitatief hoogstaander jeugdboekenfonds. De klassieke verhalen van Ed Franck en Henri Van Daele en de poëzie van Daniël Billiet zijn hiervan een voorbeeld, maar de tijd van exclusieve Averbode-auteurs was voorbij. Nieuwkomers als Bart Moeyaert en André Sollie begonnen bij Averbode maar groeiden door naar andere uitgeverijen. In de krant van 3 oktober 2002 lezen we dat de uitgeverij besloten heeft

om het jeugdboekenfonds af te stoten om zich toe te spitsen op de educatieve jeugdtijdschriften.

De bladen voor volwassenen hebben nooit zoveel impact gehad als de jeugdtijdschriften. Het cultuurblad *Hooger Leven*, in 1926 opgericht door Gerard Walschap en pater Emiel Valvekens, was misschien wel het minst gelezen en minst rendabele blad dat de abdij heeft uitgegeven, maar ook het meest kritische en culturele. Het werd in 1938 na een lange periode van financiële en persoonlijke strubbelingen opgeheven.

In zijn besluit noemt Jan De Maeyer de religieuze modernisering als meest in het oog springende kenmerk van uitgeverij Averbode. Een voorzichtige term, want modern, in cultuurhistorische zin, is de uitgeverij nooit geweest. Zij maakte gebruik van liberale principes als volksontwikkeling en persvrijheid en evolueerde snel naar een volks- en jeugdgerichte uitgeverij die niet louter religieus was, maar een breed aanbod van religie, cultuur en ontspanning had. Maatschappelijk hinkte de abdij altijd achterop zonder ooit echt achter te blijven. Ten slotte had ze willens nillens haar wortels in het religieus reveil, een restauratiebeweging die vijandig stond tegen zowat elk maatschappelijk tumult. De uitgeverij was zich steeds bewust van haar apostolische roeping, ook wanneer deze, zoals in het 'neutrale' blad *Ons Land*, geheel naar de achtergrond werd verwezen. En die roeping bestond uit het beschermen van het publiek tegen de koude, goddeloze en gevaarlijke buitenwereld. Ergens in de publicatie wordt het woord 'monopolisering' gebruikt; we zouden het ook gewoon 'verzuiling' kunnen noemen.

In een visioen zie ik het doorsnee Vlaams gezin zo de avond doorbrengen: de benjamin knippend in zijn *Doremi*, een andere knaap lezend in *Zonnestraat*, de tienerdochter naar haar kamer gevlucht met haar *Top-magazine*, terwijl vader het nieuwste geloofsboek doorneemt. En verder alles peis en vree. Een overdrijving die, toegegeven, evenzeer opgaat voor de sociaal-democratische wereld. Behalve dan dat de linkse pers in België geenszins zo'n indrukwekkend palmares kan voorleggen, noch wat betreft omvang en levensduur, noch wat betreft maatschappelijke en levensbeschouwelijke impact.

Averbode, een uitgever apart (1877-2002): het wonderbare verhaal van de niet-aflatende publicatieijver van de Norbertijnen gedurende 125 jaar; niet minder wonderbaar dan het mirakel van de Heilige Norbertus zelf die tijdens de Eucharistie een spin inslikte en ze door zijn neus weer te voorschijn niesde. Ook dit verhaal kan u in het boek vinden...

R. GHESQUIÈRE & P. QUAGHEBEUR (red.), *Averbode een uitgever apart (1877-2002)*,
Averbode - Leuven: Averbode - KADOC - Universitaire Pers Leuven, 2002,
548 p, ill. (KADOC-Artes 6)